

Uniwersytet
Gdański

Związek
Uczelni
Fahrenheita

Gdańsk, 1.03.2025

Prof. dr hab. Anna Maria Zawadzka
Instytut Psychologii
Uniwersytet Gdański
Ul. Bażyńskiego 4
80-309 Gdańsk

Recenzja habilitacji z osiągnięcia naukowego dr Marioli Paruzel - Czachury z Uniwersytetu Śląskiego.

I. Ocena głównego osiągnięcia naukowego – „Między Społeczeństwem a Jednostką: Czynniki Kształtujące Poglądy Moralne”

Na główne osiągnięcie naukowe habilitantki składa się 13 tekstów w tym autorski tekst teoretyczny i 12 współautorskich tekstów empirycznych. Co warte zauważenia teksty te zostały opublikowane w czasopismach o światowym zasięgu (IF 1,1- 7,2), takich jak np., *Psychological Inquiry, Personality & Social Psychology Bulletin, Journal of Experimental Social Psychology, Psychology, Crime & Law, Current Psychology* oraz w czasopismach z farmakologii *Experimental and Clinical Psychopharmacology, Psychopharmacology, czy Mindfulness*. Celem badań składających się na główne osiągnięcie była odpowiedź na pytania: jak ludzie podejmują osądy moralne czy określone osądy/przekonania moralne wynikają z określonych fundamentów (kodów) moralnych, jak ludzie oceniają innych i siebie pod względem moralności, gdy mają określne stany czy cechy lub gdy są w określonych sytuacjach.

Pierwszy tekst (tj., teoretyczny) z cyklu głównego osiągnięcia, miał na celu dyskusję istniejących ujęć moralności i propozycję własnego ujęcia - czym jest moralność. Habilitantka zwraca uwagę na to, że zagadnienie moralności obejmuje zarówno zachowania względem innych, jak emocje i myśli, zarówno na temat innych jak i na temat własny i wskazuje, że moralność obejmuje różne gatunki – ludzki i inne istoty żywe. Dalej habilitantka w tekście proponuje, że zagadnienie moralności jest tak złożone, że wszystko może nią być. Jest to podejście bliskie nurtowi psychologii ewolucyjnej. Podsumowując tekst, który dyskutuje czym jest moralność stanowi dobry teoretyczny wstęp do badań, w których zostały przetestowane różne zagadnienia moralności.

Dwa kolejne teksty, a. z udziałem dorosłych i b. z udziałem dzieci, dotyczą oceny moralnej osób, które uczyniły coś złego/niemoralnego. Badania prezentowane w niniejszych artykułach mają znaczący wkład w dziedzinę psychologii moralności i psychologii sądowej. W tekstach badaczka dowodzi, że ocena moralności osoby, która popełniła czyn uznany za zły, nie tylko wiąże się z popełnionym czynem, ale zależy od jej przekonań moralnych i emocji moralnych. W obydwu badaniach (tj., w przypadku dorosłych i dzieci) habilitantka potwierdza zakładany efekt podwójnej skruchy, czyli wpływu przekonań moralnych (że popełniony czy jest zły) i przeżywanych emocji moralnych (tj., poczucia winy) złoczyńcy/ złoczyńcy na wyższą ocenę jego/jej moralności. Wynik ten stanowi istotny wkład w istniejącą wiedzę na temat oceny moralnej osób popełniających czyny niemoralne (złe).

Kolejne dwa teksty poświęcono analizie fundamentów moralnych u osób, które mają a. inne doświadczenia lub b. mają inne przekonania wobec zagadnień społecznych-egzystencjalnych i dokonują innych osądów/ wyborów moralnych w życiu. Pierwszy z tekstów dotyczył różnic w fundamentach moralnych pomiędzy osobami, które popełniły złe czyny (przestępstwa) w przeszłości i osobami, które takich czynów nie popełniły i odpowiada na pytanie, czy osoby skazane i nie notowane kryminalnie różnią się tym co jest dla nich źródłem zasad moralnych. Uzyskane wyniki potwierdziły, że inne są fundamenty moralności porównywanych grup - osoby skazane wyżej ceniły zasady wynikające z lojalności, autorytetu i czystości a mniej troski i sprawiedliwości niż osoby, które nie popełniły przestępstwa. Dodatkowo potwierdzono założenia dotyczące różnych fundamentów moralności u kobiet i mężczyzn. Drugi z tekstów dotyczył fundamentów moralnych osób wyrażających postawy wobec aborcji - pro-life lub pro-choice. Ustalono, że przekonania polityczne i religijność pozwalają w bardziej spójny sposób niż fundamenty moralności (tj., źródła zasad moralnych) przewidywać typy postaw wobec aborcji - pro-life i pro-choice. W zależności od zastosowanego narzędzia pomiaru fundamentów moralnych (tj., czy pytało się o zasady ogólne dotyczące moralności, czy pytało się o konkretne sytuacje moralne) różniły się fundamenty moralne związane z postawami pro-life i pro-choice. Podsumowując obydwie te teksty wskazują na ważną rolę fundamentów moralnych w przewidywaniu postaw moralnych i osądów moralnych osób.

Jeden tekst z cyklu został poświęcony analizie cechy - psychopatii jako charakterystyki osobowej różnicującej osady moralne. Badanie zaprezentowane w

tekście znacząco poszerza istniejącą wiedzę dotyczącą związków psychopatii z osądami moralnymi. Mianowicie, w obecnym badaniu uwzględniono oprócz psychopatii pierwotnej, psychopatię wtórną, posłużono się kompleksowym pomiarem psychopatii ponadto poszerzono pomiar osądów moralnych uwzględniając oprócz klasycznych dylematów moralnych, model podejmowania decyzji moralnych (CNI) w odniesieniu do dylematów moralnych. W ten sposób poszerzono dotychczasową wiedzę o ustalenie, że związek psychopatii z osądami moralnymi jest bardziej złożony niż sądzono. Podczas gdy przy rozwiązywaniu klasycznych dylematów moralnych psychopatii towarzyszyły utylitarne przekonania związane z moralnością inny obraz związku moralności i psychopatii uzyskano w analizie CNI. Mianowicie przy podejmowaniu decyzji moralnych psychopatii towarzyszyła słaba wrażliwość na normy, niższa tendencja do bezczynności w sytuacjach dylematów moralnych i tylko jedna (z sześciu) psychopatycznych charakterystyk – nieustraszona zuchwałość (*fearless dominance*) wiązała się z wrażliwością na konsekwencje (tj., tendencją ku wyborom utylitarным).

Trzy następne teksty dotyczą zagadnienia wpływu alkoholu na osądy moralne i ocenę własnej moralności. Artykuły powstały na podstawie wyników obszernego badania przeprowadzonego na licznej próbie. Badaczka odpowiada w tych artykułach na pytania, czy alkohol sprzyja poświęceniu własnych zasad moralnych za korzyści, czy alkohol sprzyja wyższej ocenie własnej moralności oraz czy alkohol sprzyja osądom moralnym opartym na przekonaniach utylitarystycznych. Wyniki przeprowadzonego badania uzupełniły istniejącą lukę w wiedzy na temat stanu po spożyciu alkoholu i moralności. Mianowicie, wykazano, a) że konsumpcja alkoholu ułatwia poświęcanie zasad moralnych za korzyści w dwóch dziedzinach - troski i czystości natomiast nie w dziedzinach sprawiedliwości, lojalności czy autorytetu; b) nie potwierdzono, że alkohol sprzyja wyżej oceny własnej moralności; c) nie potwierdzono, że alkohol sprzyja większej gotowości do osądów moralnych opartych na przekonaniach utylitarystycznych - szkodzących jednostkom. Przeprowadzone badanie poszerza wiedzę na temat wpływu używek na ocenę własnej moralności oraz na osądy moralne.

Kolejne trzy artykuły dotyczą wpływu trzech kontekstów – a. języka obcego, b. konformizmu względem grupy spotykanej wirtualnie, c. praktykowania medytacji (uważności), na osądy moralne w dylematach moralnych. Wyniki wszystkich badań wskazały na znaczenie kontekstu w jakim dokonuje się osądu moralnego (tj., języka, grupy online i praktykowania medytacji) na wynik tego osądu. Mianowicie, ustalono, że

w dwóch kontekstach – obcego języka i konformizmu wobec grupy (pracującej online) - ludzie mają większą, natomiast podczas medytowania mniejszą skłonność do opierania osądów moralnych na utylitarystycznych przekonaniach moralnych. Medytowanie wpływało na obniżenie skłonności do osądów moralnych szkodzących innym. Otrzymane wyniki uzupełniają istniejącą wiedzę na temat kontekstu i osądów moralnych i stanowią ważną informację dla praktyków np., twórców algorytmów sztucznej inteligencji, których treść także obejmuje oceny, dylematy i osądy moralne.

Ostatni tekst z cyklu dotyczy różnic w osądach moralnych związanych z dylematami moralnymi pomiędzy dziećmi i dorosłymi. W zastosowanych klasycznych dylematach moralnych wprowadzono dwa typy a. potencjalnych „ofiar” i b. potencjalnych odbiorców korzyści – człowiek vs. zwierzęta, sprawdzając jakie są osądy moralne w takich sytuacjach u dzieci i u dorosłych. Badanie to stanowiło replikację wcześniejszych badań przeprowadzonych w US and UK na nowej próbie (Polaków), potwierdzając wnioski poprzedników – dzieci rozwiązują częściej dylematy moralne na korzyść zwierząt niż dorośli.

Podsumowując – główne osiągnięcie stanowi istotny wkład w rozwój wiedzy o psychologii moralności, psychologii różnic indywidualnych, psychologii społecznej. Badania weryfikują zakładane hipotezy w oparciu o badania zarówno korelacyjne jak i eksperymentalne. Badania zostały przeprowadzone w pełni w zgodzie z zasadami Open Science (większość badań została prerejestrowana, umożliwiony jest dostęp do wszystkich baz). Weryfikacja hipotez została przeprowadzona z należytą starannością. Mianowicie, wszystkie liczebności prób dobrano w oparciu o analizę G*Power i w analizie wyników posłużono się trafnie dobranymi i zaawansowanymi analizami statystycznymi.

Główne osiągnięcie ma też swoje ograniczenia. Pierwsze ograniczenie dotyczy tekstu teoretycznego z cyklu. Tekst teoretyczny proponuje poza ujęciem „klasycznym”, tak szerokie ujęcie moralności - że wszystko może być moralnością co człowiek uzna za moralne - że rodzą się pytania wymagające odpowiedzi. A. jaka jest wartość badań porównawczych (np. różnic fundamentów moralnych, emocji czy osądów moralnych), skoro są to zawsze w jakiś sposób badania oceniające (np. coś jest krzywdzące a coś nie jest). B. biorąc pod uwagę, że psychologia moralności jest nie tylko nauką teoretyczną, ale także nauką aplikacyjną (stanowi ona inspirację dla projektów społecznych i interwencyjnych) to w jakim stopniu proponowane, tak szeroko relatywizujące

zagadnienie moralności, podejście do moralności może mieć zastosowanie aplikacyjne w kształtowaniu polityki społecznej? Tych zagadnień w tekście zabrakło a mogłyby one być wartościowe.

Kolejne ograniczenie dotyczy badania analizującego wpływu alkoholu na szeroko pojmowaną moralność. Jak odczytuję z opisu grupy badanej hipotezy stawiane w trzech tekstach, testowano na jednej próbie. Oznacza to, że osoby badane wypełniały ogrom kwestionariuszy i zadań. W efekcie, a. każdy z pomiarów mógł torować myślenie osoby badanej w kolejnym narzędziu, b. badanie było czasochłonne osoby zatem na wyniki badań mogły wpływać także zmienne pośredniczące tj., stany - zmęczenia, znużenia, itp. Zatem brak potwierdzenia zakładanych efektów w przypadku tekstów poświęconych wpływowi alkoholu na ocenę moralną i osądy moralne mógł także wnikać z wyżej podanych przyczyn.

Kolejnym badaniem, przy którym dostrzegam pewne organicznie jest, w mojej opinii, badanie porównujące rozwiązywania dylematów moralnych z zaangażowaniem dzieci i dorosłych. Czy można mówić tu o różnicach jako takich, porównywać, jeśli inaczej u dzieci i dorosłych przebiega myślenie? Zakładane hipotezy dotyczą możliwości dwóch etapów rozwoju poznawczego - dzieci - etapu myślenia przedoperacyjnego - preferencje zdominowany przez percepcje; i - dorosłych - zdolności do myślenia abstrakcyjnego. W moim mniemaniu ten fakt warunkuje takie a nie inne preferencje moralne. Zatem wyniki tego badania nie dotyczą tylko zagadnienia „czy dzieci wolą psy czy ludzi” a zagadnienia rozwoju moralnego towarzyszącego zmianom w rozwoju poznawczym.

W mojej opinii można także podjąć inną interpretację wyników uzyskanych w badaniu fundamentów moralnych postaw pro-life i pro-choice. Okazało się, że wyniki te nie są spójne i zależną od sposobu pomiaru fundamentów moralnych (tj., jak habilitantka pisze - odpowiedzi w pomiarze nr 1 - w osobie pierwszej, a odpowiedzi w pomiarze 2 - w osobie trzeciej). Jednakże różnica między tymi pomiarami jest jeszcze inna. Zastosowane narzędzia pomiaru fundamentów moralnych, różną się tym, że w pierwszym pomiarze (MFQ) osoby odnoszą się do abstrakcyjnych zachowań (ogólnych norm) a w przypadku drugiego pomiaru odnoszą się do konkretnych sytuacji, które sprawdzają się w określonych kulturach (MFQ oryginalnie opracowany w US). Pomiary fundamentów moralnych - opieki i sprawiedliwości w grupie polskiej miały niskie i

niezadawalające rzetelności. Zatem pytanie, czy uzyskane efekty nie mają przyczyn innych poza wskazanymi, związanych z kulturowymi inklinacjami narzędzia (MFQ).

Posumowując, chcę zaznaczyć, że wskazane przeze ograniczenia stanowią punkty do dyskusji i nie umniejszają mojej **zdecydowanie pozytywnej oceny osiągnięcia naukowego habilitantki**

II. Inne osiągnięcia naukowe

Habilitanka po uzyskaniu doktoratu, poza głównym osiągnięciem - wydała swój doktorat i opublikowała 44 współautorskie testy, z czego 8 rozdziałów w monografiach i 36 tekstów empirycznych, w tym 15 w punktowanych czasopismach z wysokim IF (np. *Journal of Social Experimental Psychology*, *Rsearch Ethics, Religion, Personality and Individual Differences*, *Plos One*). Jest pierwszym autorem 7 rozdziałów i 12 tekstów w artykułach. Artykuły i rozdziały zostały poświęcone zgłębianiu różnych aspektów problematyki moralności, a także jakości życia , etyce w biznesie i problematyce zrównoważonego rozwoju. Większość z tekstów powstała w dużych zespołach, składających się z wielu naukowców, co wskazuje na umiejętności habilitantki współpracy badawczej z innymi, w kraju i zagranicą.

Badaczka, w ocenianym okresie (tj., od doktoratu) zaprezentowała wyniki swoich badań na 90 konferencjach, w tym na 12 konferencjach zagranicznych gdzie była pierwszym autorem i osobą prezentującą badania.

Habilitanka, ma na swoim koncie współpracę w licznych grantach badawczych

A. w roli kierowniczk:

1. Swoboda Badań / w Mieście Nauki" w ramach Inicjatywy Doskonałości Badawczej, „Wpływ wartości moralnych na wartości estetyczne”, współpraca z naukowcami z University of Pennsylvania.

2. „Swoboda Badań 1” w ramach Inicjatywy Doskonałości Badawczej, „Czy dzieci mają wrodzoną preferencję ludzi w stosunku do zwierząt?”, współpraca z naukowcami z Harvard University.

3. NCN, MINIATURA 1, “Moral Coherence: the relationship between people’s behavior and their moral views and emotions – pilot studies”, 2017/01/X/HS6/01332;

3. Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej, współpraca naukowa

University of Madrid “Moral thinking and unethical behavior”, PPN/BEK/2020/1/00058/DEC/1 oraz w roli wykonawcy

1. MNSW (kierownik prof. Górnik-Durose), „Mentalność współczesnego człowieka jako regulator zachowań związanych ze zdrowiem”, N106 349340

2. NCN, SONATA 13 (kierownik dr hab. M. Białek), “The importance of individual differences in explaining cognitive processes underlying the foreign language effect in judgments and decisions”, 2017/26/D/HS6/01159

3. NCN, PRELUDIUM 49 opiekun doktoranta (kierownik mgr Z. Farny), "Moral functioning of individuals with autism spectrum condition", 2023/49/N/HS6/03238

Habilitanka odbyła (i nadal kontynuuje) staże naukowe na zagranicznych uniwersytetach, -Complutense University of Madrid, (6 mc.) i University of Pennsylvania, Penn Center for Neuroaesthetics, (od 1.10.2022). Współpracowała także w międzynarodowym programie Ministerio de Economia y Competitividad, Complutense University of Madrid, "Moral psychology and partner violence - Phase 2". Warto dodać, że Habilitanka została wielokrotnie uhonorowana przez Uniwersytet Śląski nagrodą za działalność naukową.

III. Działalność organizacyjna i dydaktyczna

Habilitanka realizowała także działania organizacyjne w Instytucie Psychologii na UŚ. Mianowicie pełniła funkcję wice-dyrektora ds. dydaktycznych IP UŚ, była koordynatorem programu Erasmus + (Psychologia), była członkiem zespołu ds. współpracy z otoczeniem i działa jako opiekun studentów w ramach indywidualnego tutoring. Habilitanka także realizuje się w dziedzinie dydaktyki. Prowadziła dotychczas wykłady z 10 przedmiotów w tym jednego w języku angielskim. Wypromowała dotychczas 20 magistrantów. Obecnie jest także opiekunką dwóch doktoratek. Doktoraty te są w trakcie realizacji i są współpromotorowanie we współpracy zagranicznej. Warto dodać, że jej praca dydaktyczna była dobrze oceniana przez studentów.

Habilitanka bardzo aktywie udziela się w popularyzowaniu nauki i współpracuje z otoczeniem. Między innymi, w latach 2019-2022, zdobyła fundusze i kierowała projektem edukacyjnym pt. „Moral decision making” finansowanym przez Metropolitalny Fundusz Wspierania Nauki (numer RW/12/2021), była członkinią projektu Bohaterskiej Wyobraźni, (kierowanej przez prof. Zimbardo). Popularyzowała naukę pracując w zespole tłumaczącym książki na temat terapii Gestalt, które nie były dostępne w rodzimym języku (z języka angielskiego na polski). Na co dzień popularyzuje wiedzę poprzez prowadzenie strony naukowej dotyczącej zagadnień moralności.

Podsumowując ocenę dorobku Habilitanki stwierdzam, że w każdej z trzech dziedzin - działalności - naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej dr Mariola Paruzel-Czachura w pełni spełnia stawiane wymogi, związane z uzyskaniem stopnia doktora habilitowanego, w związku z czym proszę o dalsze procedowanie wniosku habilitacyjnego.

Anne Maria Kowalska

